

1973.- №3. - С. 47 – 49; 8. Стельмах Г. Етнографічне районування України кінця ХХ ст. // Українська етнографія. Т. IV. - К., 1958. - С. 106; 9. Матейко К. Український народний одяг. - К., 1977. - С.178; 10. Стамеров К. Нариси з історії костюмів - К., 1978. - Т. I. - С.159; 11. Здоровега Н. Матейко К. Краса народного вбрання.// Нар. Творчість та етнографія. -1970. - №1. - С.45. 12. Мерцанова М. Історія костюма. – М., 1972. - С.18. 13. Ніколаєва Т. Народные конструктивно-художественные приёмы в традиционной и современной верхней одежде украинцев. // Советская Этнография. 1972.,№3. - С. 15; 14. Горобець В. Назви тканини та одягу в українських джерелах.// Народна творчість та етнографія. - 1972. - №4. - С. 22. 15. Український костюм в листівках. - К., 1983; 16. Народний одяг подолянok. Етнографічна колекція Вінницького обласного краєзнавчого музею. - Вінниця, 2004.

В.А. Косаківський

ЕТНІЧНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ ЧЕЧЕЛЬНИКА У XVI – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Вперше територія селища почала заселятися стародавньою людиною у мідно-кам'яному віці, коли тут виникло поселення трипільської культури, яке датується початком етапу СІ (3800 - 3200 рр. до н. е.)¹. Пам'ятки цього часу відомі біля багатьох населених пунктів Чечельницького району, зокрема біля сіл Луги, Білий Камінь, Стратіївка, Кривецьке тощо. В околицях селища в урочищі Вишенька виявлено поселення трипільської та черняхівської культури (II-V ст. н.е.)².

На початку XVI ст. в долині річки Савранки з'являються волелюбні люди, які не терпіли панського гніту і не боялися татарських нападів. Вони засновують поселення, яке відоме нам сьогодні як Чечельник. Першими поселенцями тут, мабуть, були все-таки козаки. Хоча одна з легенд про заснування Чечельника розповідає, що його заснував біглий татарин Чаган, який вихрестився і одружився на православної дівчині. Слідом за українцями та, можливо, татарами тут з'являються поляки, а разом з ними євреї, а згодом і росіяни. Кількість населення постійно збільшувалася. З 1635 і по 1923 рр. Чечельник - містечко. Як і будь-яке містечко Правобережної України, він поділявся на дві частини: одна - власне містечко з переважанням єврейського населення, а друга - село, в якому жили в основному українці (Липецьке) та поляки (Тартак, Мазурівка). Можемо припустити, що єврейська община тут виникла у 1635 р., коли у Чечельнику засновано прикордонний торговий склад волоських та угорських товарів.

Головним заняттям жителів містечка були різноманітні промисли та торгівля. Жителі селища займалися в основному хліборобською працею та промислами і ремеслами, які були пов'язані з нею.

Про етнічний склад мешканців Чечельника у середині XVII ст. опосередковано можемо дізнатися із переліку імен козаків Чечельницької сотні Брацлавського полку. Цей список включено до „Ресестру війська Запоріжського" 1649 р.³ Більшість імен і прізвищ козаків Чечельницької сотні – українські: Максим Пустовойтенко, Іван Онуфрієнко, Василь Войтенко, Павло Твердохліб, Марко Рубайпол, Савка Колісник, Тарас Кравець тощо. Із давніх слов'янських імен у цьому списку є ім'я Радко. Серед імен і прізвищ козаків Чечельницької сотні зустрічаємо молдавські (валашські) та східно-романські Ворсул Волошин, Степан Волошин, Яремей Волошин, Крїгорча, Никгора Крикгор, Фокша, Тирон Гилда; тюркські -Матвій Шеремет; угорські - Стафій Мисаш, Тодор Водишор та, можливо польські - Лехно V Кантеміренко тощо⁴.

Численні війни, повстання та епідемії негативно вплинули на кількісний склад мешканців Чечельника. Так, співставлення результатів переписів 1765 і 1776 рр. показує стрімке скорочення чисельності єврейської громади містечка. За переписом 1765 р. тут проживало 545 євреїв: 485 із них мешкало у 96 будинках самого Чечельника та ще 60 - в 11 будинках Нового міста. У 1776 р. тут зафіксовано лише 183 євреї, які проживали в 53 будинках і „халупах". На початок 1780-х рр. чисельність євреїв у Чечельнику відновила⁵ В 1784 р. кагал містечка складав 564 чоловіки, а разом із євреями із навколишніх сіл, слобод, корчем, кагал Чечельника налічував 877 чоловік. У 1787 р. тут вже зафіксовано 613 чоловік⁶.

У 1775 р. в Чечельнику налічувалося 552 будинки, а в 1868 їх уже було 820 .В 1871 р. тут уже було 4090 жителів, які були приписані до торгового стану та 2053 - до сільського⁸. Станом на 1889 р. у містечку (без присілка) налічувалося 2400 чоловік. З них 93 % становили євреї. Разом же з присілком тут налічувалося 5526 чоловік, які проживали у 743 будинках⁹.

На початку ХХ століття Чечельник, в якому у 1910 р. налічувалось понад десять тисяч жителів, був найбільшим містечком Ольгопільського повіту. По кількості населення він уступав лише повітовому місту, у якому проживало понад одинадцять тисяч чоловік¹⁰. Жажливу спадщину

Серія: ІСТОРІЯ

отримали чечельничани після закінчення Першої світової та Громадянської війни. Населення містечка зменшилося на половину, а також було розграбовано понад 500 селянських дворів". У роки війни і в перші роки радянської влади помітно посилилася еміграція євреїв у США та Ізраїль, а також міграція у великі міста - Одесу і Київ¹².

В березні 1923 р. Чечельник став районним центром Тульчинської округи та був переведений у категорію сіл¹³. Центр містечка, як і в минулому, населяли євреї. На його периферії та в присілку Липецьке проживали українці, на Тартаку - поляки. У містечку мешкало також кілька родин німців, яких було виселено у 1936 р.¹⁴

Кількісний склад населення Чечельника (скільки народилось, померло та взяло шлюб) за 1937-2004 роки подаємо у нижче наведеній зведеній таблиці, складеній за даними поточного архіву відділу реєстрації актів цивільного стану Чечельницького районного управління юстиції. З 1937 по 1954 роки статистичні дані фіксувалися окремо по Чечельницькій і Липецькій сільських радах.

Таблиця №1.

Дані про населення Чечельника за період 1937-2004 рр.

Роки	Народилося	Померло	Взяли шлюб
1937	63+88=151	17+11=28	19+16=35
1938	84+76=160	-	35+23=58
1945	23+36=59	24+15=39	29+10=39
1946	22+58=80	-	-
1947	14+36=50	21+86=107	11+22=33
1948	23+49=72	12+49=61	30+36=66
1949	47+70=117	10+20=30	16+29=45
1950	30+83=113	15+21=36	27+23=50
1951	20+73=93	15+16=31	43+19=62
1952	35+78=113	20+27=47	36+17=53
1953	23+52=75	11+23=34	20+25=45
1954	45+52=97	18+19=37	38+16=54
1955	86	30	50
1956	87	32	46
1957	93	48	77
1958	105	32	68
1959	93	48	80
1960	100	40	72
1961	98	44	77
1962	99	49	76
1963	104	42	33
1964	85	35	35
1965	49	46	26
1966	70	52	40
1967	74	53	19
1968	79	46	43
1969	70	69	65
1970	82	62	54
1971	102	57	44
1972	92	57	45
1973	93	49	57
1974	108	62	42
1975	92	68	50
1976	72	60	47
1977	105	77	70
1978	95	57	44
1979	91	82	57
1980	97	57	51
1981	95	65	62
1982	98	54	56
1983	121	65	70

Наукові записки

1984	119	63	48
1985	120	75	52
1986	96	60	50
1987	94	69	45
1988	103	76	53
1989	94	85	49
1990	105	74	63
1991	97	93	61
1992	87	94	46
1993	98	96	71
1994	70	80	52
1995	61	85	63
1996	72	87	57
1997	66	91	66
1998	66	73	52
1999	61	76	66
2000	53	81	43
2001	69	62	46
2002	54	94	46
2003	53	82	54
2004	56	82	34

Розглянувши вищенаведену таблицю бачимо, що найбільше народилося дітей в Чечельнику в 1937 та 1938 роках (відповідно 151 та 160 чоловік). Понад 100 дітей народжувалися в 1949 (117), 1950 (113), 1952 (113), 1958 (105), 1963 (104), 1971 (102), 1974 (108), 1977 (105), 1983 (121), 1984 (119), 1985 (120), 1988 (103), 1990 (105). Однак в 1947 р. народились 50 дітей, а померло 107 осіб. Знаємо, що причиною цього факту був голод. Важкі часи переживає селище і в останні роки. Переважання смертності над народжуваністю спостерігається з 1992 року. З 1994 року і до сьогодні, за винятком 2001 р., така тенденція залишається без змін. В селищі за ці роки більше людей померло, ніж народилося. Отже, припинився природний приріст населення.

Хоча, якщо взяти до уваги дані таблиці 2, то бачимо, що з 1976 по 1996 роки кількість населення у Чечельнику не лише не зменшилася, а й постійно, з року в рік, зростала (з 5,6 тис. у 1976 до 6,3 тис. у 1996 році). З 1997 по 2001 рр. кількість населення зменшилася з 6,2 до 5,7 тис. чоловік.

Таблиця №2.

Кількість населення по Чечельнику і Чечельницькому району за 1976-2001 роки¹⁶.

Роки	Кільк. міськ. нас. (по Чечельнику), тис. чол	Кільк. сіл. нас. (по району), тис. чол.
1976	5,6	34,1
1977	5,7	33,6
1978	5,7	32,5
1979	5,6	32,0
1980	5,6	31,3
1981	5,6	30,7
1982	5,6	30,2
1983	5,5	29,4
1984	5,5	28,3
1985	5,6	27,9
1987	5,8	27,2
1988	5,7	26,8
1989	6,1	26,1
1990	6,1	25,7
1991	6,2	25,4
1992	6,2	25,0
1993	6,3	25,0
1994	6,3	24,5

Серія: ІСТОРІЯ

1995	6,3	24,2
1996	6,3	23,6
1997	6,2	23,0
1998	6,2	22,7
1999	6,1	22,6
2000	5,7	22,6
2001	5,7	22,6

Аналізуючи таблицю, бачимо, що кількість населення у Чечельнику збільшується з 1977 по 1996 рр. за рахунок зменшення кількості сільського населення Чечельницького району. Люди залишають села і переселяються до райцентру.

Таким чином, незважаючи на збільшення загального приросту населення селища, природний приріст щорічно зменшується. Збільшення природного приросту можливе лише при покращенні соціально-економічних умов, які на сьогодні є дуже складними не лише для Чечельника, а загалом для усієї України.

Національний склад сучасного Чечельника значно змінився. Основну масу населення складають українці (православного та католицького віросповідань), росіяни, поляки, євреї, вірмени, цигани, білоруси, інгуші та інші). Від колись типового єврейського містечка, в якому у кінці XIX ст. євреї становили 93% населення, сьогодні майже нічого не залишилося. Євреї, в основній масі своїй емігрували до Ізраїлю та інших країн. Станом на 21 грудня 2005 року в селищі проживають лише 4 євреї. Поляки, вірмени та частина росіян майже повністю асимілювалися. В окремих випадках збереглися антропологічні риси своєї національності, імена та прізвища. Більшість з них розмовляють українською мовою. Представники інших національностей представлені також незначною кількістю.

Про динаміку чисельності єврейського населення Чечельника свідчать статистичні дані за 1765 - 2005 роки: у 1765 р. - 545 євреїв, у 1776 р. - 183, у 1784 р. - 564, у 1787 р. - 613, у 1790 -592, у 1847 р. - 3429, у 1889 р. - 2400 (93 % від кількості мешканців містечка без присілків), у 1897 р. - 3 388 (43 % населення), у 1910 р. - 3 069 (30 %), у 1923 р. - 1 887, у 1939 р. - 1 327, на початку 1990-х рр. - біля 70, у 1998 р. - 8, у 2005 р. - 4 євреї¹⁷.

За матеріалами всеукраїнського перепису населення у 2001 році у Чечельнику проживало 5 590 чоловік. В тому числі: 5 453 - українці, 82 - росіянина, 11 - молдован, 10 - болгар, 6 -білорусів, 6 - поляків, 4 - азербайджанці, 4 - євреї, 4 - литовці, 3 - вірмени, 1 - грузин, 1 -інгуш, 1 -латиш, 1 -румун, 1 -угорець, 1- узбек, 1 -чеченець¹⁸.

Отже, як бачимо, за понад 500-літню історію м. Чечельника етнічний та кількісний склад V його мешканців постійно змінювався, відображаючи тим самим загальну тенденцію історичного розвитку не лише Поділля, а й усієї України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Косаківський В.А. Чечельницька група // Енциклопедія Трипільської цивілізації. - К., 2004. - С. 608-609;
2. Косаківський В.А. Археологічні пам'ятки Чечельницького району на Вінниччині: історія виявлення та дослідження // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 7. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука. -Вінниця, 2004. - С. 98;
3. Реєстр війська Запорізького 1649 року. - К., 1995. -С. 258-260;
4. Непокупний А.П., Отін Є.С., Горська Є. В. та інші. Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. („Реєстри всього війська запорозького" 1649 р. і мовно-територіальні контакти). - К., 1989. - С. 78-123;
5. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. Сто єврейских местечек Украины: Исторический путеводитель. Вып. 2. Подолья. - СПб., 2000. - С. 376;
6. Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комисиєю для разбора древних актов, высочайше утвержденною при Киевском военном, подольским и волынским генерал-губернаторе. - К., 1890. - Ч. 5. - Т. II. - Вып. 2. - С. 476, 587;
7. Czeczelnik// Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880. - Т. 1. – S. 781-782.;
8. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. Вказана праця. - С. 382;
9. Гульдман В. К. Подольская губерния: Опыт географическо-статистического описания. - Каменец-Подольский, 1889.- С. 365;
10. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. вказана праця - С. 385;
11. Вовк С.Т., Косаківський В.А., Таранець С. В. Нариси з історії Чечельника: з найдавніших часів до наших днів. - Вінниця, 2000. - С. 80;
12. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. Вказана праця - С. 385;
13. Краснопольський А.Л., Роботько Ф.М. Чечельник // Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область. -К., 1972. - С. 683;
14. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. Вказана

.....
праця.-С. 388; 15. Поточний архів відділу реєстрації актів цивільного стану Чечельницького районного управління юстиції; 16. Архів Чечельницького районного управління статистики. 17. Лукин В., Соколова А., Хаимович Б. Вказана праця. – С. 388; 18. Архів Чечельницького районного управління статистики.

О.А. Бакалець

ГРОШОВИЙ ОБІГ НА ПОДІЛЛІ В XVII –XVIII СТ. (ЗА СКАРБОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ 1844- 2005 РР.)

Поділля у XVII – XVIII ст. було важливим об'єктом зазіхань з боку Речі Посполитої, Кримського ханства, Туреччини та Російської імперії. Лише внаслідок Визвольної війни українців проти Польщі під керівництвом Б. Хмельницького Поділля у 1648 – 1667 рр. стало складовою частиною незалежної української гетьманської держави – Війська Запорозького. Полково-сотенна система Гетьманщини поширилася і на східне Поділля, де було створено Брацлавський та Кальницький полки. Під час складання “Реєстру Війська Запорозького 1649 року” до Брацлавського полку було вписано 2655 місцевих козаків, селян та міщан, що становило 6,56% всього складу Реєстру. Полковником Брацлавського полку у Реєстрі названо Данила Нечая, який керував 22 сотнями. Кальницький (пізніше Вінницький) полк був заснований на початку Великого повстання 1648 р. Він призначався для перекриття Чорного шляху на випадок можливих вторгнень з боку Кримського ханства, захисту від військ Речі Посполитої та для охорони переправ через Південний Буг. До Кальницького полку було вписано 2050 козаків, що становило 5,06% всього складу Реєстру. До полку було вписано весь склад Животівського та Подільського полків. Полковником Кальницького полку в Реєстрі названо Івана Федоренка. Полк складався із 19 сотень¹.

За часів Руїни, з 1672 до 1799 р., подоляни насильно стали підданими Османської імперії, а із 1713 р. Поділля знову на півстоліття потрапило до рук жорстоких польських шляхтичів та магнатів.

Голод, епідемії інфекційних хвороб, татарські набіги, криваві міжусобні війни призвели до погіршення економіки краю, купівельної спроможності населення, занепаду землеробства, ремесел, промислів, внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Пошуки більш спокійного і безпечного життя в Слобожанщині чи в Лівобережжі, війни та економічна нестабільність спричинили скорочення населення Поділля, сприяли накопиченню грошей у вигляді скарбів.

Хранителі старовини, працівники музеїв, відомі нумізмати вже з середини XIX ст. розуміли значення монетного скарбу як цілісного комплексу, що є немов моментальним знімком грошового обігу у конкретній місцевості на момент його приховування. За півтора століття українською історичною наукою зафіксовано близько 1,5 тис. скарбів монет XVII - XVIII ст., про склад яких є більш-менш повна інформація. Будь-який скарб монет чи знайдена окрема монета є неоціненною знахідкою для науки². Що стосується вивчення та систематизації скарбового матеріалу XVII – XVIII ст., знайденого на території Поділля, то можна лише зауважити те, що спеціальної фундаментальної наукової статі чи праці поки що немає. В другій половині XIX ст. під керівництвом Є. Сицинського на Поділлі була проведена колосальна дослідницька робота по виявленню та фіксації давніх стоянок первісних людей, матеріальних пам'яток різних історичних періодів, а також скарбів монет та цінних речей. У 1901 р. у Москві він видрукував працю «Праці одинадцятого археологічного з'їзду у Києві 1899 р.». Складена Є.Сицинським археографічна карта Подільської губернії характеризує географію розміщення скарбів, серед яких зафіксовано 78 скарбів монет XVII–XVIII ст., але без детального аналізу скарбового матеріалу³. Деякі аспекти грошового господарства, обігу та лічби монет на Поділлі у період пізнього феодалізму зустрічаються у працях відомого українського нумізмата М.Котляра. Окремі розвідки про подільські скарби з'являються на шпальтах періодичних та фахових видань.

Автор статті використав ряд актових описів скарбів, які зберігаються у Вінницькому обласному краєзнавчому та Кам'янець-Подільському історичному музеях. Цікавий нумізматичний матеріал про грошовий обіг у XVII-XVIII ст. в Барському старостві містить приватна колекція монет жителів м.Бар П.І.Січенка, зібраних за останні 20-25 років із окремих монет, знайдених на території м. Бару та Барського району Вінницької області, та О.Т.Леська з с.м.т.Сатанова Городоцького району Хмельницької області.

У колекції П.І.Січенка – 15 срібних талерів XVII ст. різної якості та збереження (коронний талер Сигізмунда III із зображенням портрета короля – на реверсі та корони з гербом Речі Посполитої; срібний талер Брабанту 1617 р., вагою 28 г, гурт гладкий; левковий талер Нідерландів вагою 24 г, із зображенням на аверсі крокуючого лева, а на реверсі – воїна; талер Брауншвейга 1628